

ПУТ КА ПРИВРЕДНОМ ЧУДУ

**Дан Сениор и Сол Сингер, Нација у успону:
прича о израелском економском чуду, Клуб плус, Београд,
Пекограф, Земун, 2011, стр. 256.**

Истраживање савремених економских система и односа подразумева сагледавање економских показатеља, начина пословања, организације рада, али и историје, културе, геополитике и других фактора који утичу на настанак битних карактеристика одређених привредних система. Заснована на иновацији и предузетништву, привреда Израела континуирано бележи високе стопе раста, а одликује је и значајна способност прилагођавања променама.

Управо изненађујућа стопа раста привреде земље, која је независност стекла тек три године по окончању Другог светског рата, мотивисала је Дана Сениора и Сола Сингера да започну истраживање узрока „израелског економског чуда“, али и да прикажу области у којима израелска економија, према њиховом мишљењу, заостаје.

Док је Сениор, поред посла у државној администрацији, студирао у Израелу и, за ово истраживање посебно важно, стицао пословно искуство инвестирајући у израелске компаније, други аутор ове студије, Сол Сингер, је посао у државним органима, употпунио новинарским позивом, као и животом у Израелу. Спајајући емпиријско знање административног управљања, искуство улагања у привредне активности израелских компанија с периодом живота проведеним у Израелу, аутори настоје да одреде кључне карактеристике привреде ове блискоисточне земље, објашњавајући, притом, зашто су се одређене привредне одлике развиле у Израелу, али не и у суседним арапским државама, као и зашто исти фактори нису утицали на настанак идентичних или релативно сличних привредних показатеља и у другим државама.

Израелску привреду карактерише највећа густина новооснованих предузећа у читавом свету, при чему се једна нова компанија оснива у просеку на

* predragterzic@yahoo.com

сваких 1.844 грађана Израела (стр. 12). „Инвестиције почетног капитала по глави становника у Израелу 2008. године су биле два ипо пута веће него у САД, више од тридесет пута веће него у Европи, осамдесет пута веће него у Кини и 350 пута веће него у Индији.“ (стр. 12). Тако се распрострањени предузетнички дух и склоност израелског народа ка покретању нових предузећа („стартапова“) показују као важни фактори привредног раста Израела, земље која је за шездесет година остварила педесетоструки економски раст (стр. 97).

Приликом набрајања фактора, који су деловали на настанак најважнијих карактеристика економског система и остварење значајних стопа раста израелске привреде, треба разликовати геополитичке, културолошке, историјске.

Израел представља земљу „која има највећу концентрацију инжењера и која највише троши на истраживање и развој на свету“ (стр. 9). Према мишљењу Шаија Агасија, тадашњег директора једне од највећих софтверских компанија на свету - САП, Израелци брже од других нација усвајају техничке новине, што је поткрепио највећим бројем мобилних телефона по глави становника, али и дужином времена које просечан Израелац проведе на интернету (стр. 9). Уколико се повеже предузетнички дух Израелаца с бројем њихових инжењера и других техничких стручњака, распрострањеношћу употребе мобилних телефона и осталих техничких уређаја, али и друштвеним подстицањем појединаца да наставе с оснивањем нових предузећа и после почетних неуспеха, закључује се да је у Израелу створено плодно тло за оснивање „стартапова“, нарочито у области иновативних технологија.

Израелско друштво се одликује непостојањем снажне хијерархије. Сви у Израелу, укључујући и министре, премијере, али и високе војне старешине, имају широко прихваћене надимке. У израелској војсци доминирају резервне снаге, од војника до официра, при чему је број највиших официра знатно мањи него у војскама других земаља, што нижим официрима, углавном млађим, омогућава да стекну искуство доношења одлука у кризним ситуацијама, приликом чега имају могућност да доведу у питање и одлуке виших старешина. Тако се потврђује „антихијерархијски етос који се може наћи у свим аспектима израелског друштва, од попришта рата, преко учионице до сале за састанке.“ (стр. 47).

Искуство деловања у тешким условима, посебно у ратним временима, ствара осећај једнакости међу војницима, без обзира на чин, њихово двогодишње или трогодишње служење војног рока, уз колективно деловање током војних вежби, које се понавља један месец годишње до навршене 45. године живота, омогућава настанак заједништва, а командовање младог човека за време ратних дејстава подразумева свакодневно покретање иницијатива, спретност и спремност на преузимање ризика. Сваки нов дан представља нов изазов, при чему се не треба држати искључиво опробаних идеја и решења, која су у прошлости давала резултат. Уместо реда, од пресудне важности је унети и мало хаоса. На граници реда и хаоса, такозваној „ивици хаоса“, настаје иницијатива и креативност. Зато је важан део биографије сваког Израелца и период служења војног рока, који му касније омогућава да спаја војна и цивилна, пос-

ловна искуства, а елитне јединице израелске војске (IDF) постају права лабораторија за настанак успешних предузетника.

У Израелу је чак 45% грађана факултетски образовано (стр. 68), а од осам израелских универзитета, четири се налазе међу 150 најбољих у целом свету (стр. 195). Одсуство ауторитета и строге хијерархије се приказује и у могућности да се дискутује о свим питањима, да се преиспитују ауторитети и њихове одлуке, што све заједно утиче на већу могућност настанка новина. „Продорност насупрот дрскости; критично, независно размишљање насупрот непослушности; амбиција и визија насупрот ароганцији – речи које бирате зависи од вашег угла гледања на ствари – али све оне заједно описују типичног израелског предузетника.“ (стр. 50).

Ипак, недостаје још један фактор који је израелске предузетнике усмерио ка иновацијама у области нових технологија. Тај фактор проистиче из геополитичке позиције Израела. У држави, која се налазила у изолацији суседних арапских земаља, није било много простора за трговину, а само путем нових технологија могла је да се превазиђе ограниченост простора и производи извезу ван, за Израел бојкотом недоступног, регионалног тржишта. Зато је било „природно да Израелци пригрле интернет, софтвер, компјутер и телекомуникационе арене. У тим индустријским гранама границе, даљина и трошкови транспорта су неважни.“ (стр. 56).

Међутим, израелска економија није за протеклих седамдесет година бележила искључиво позитивне економске показатеље. Период од средине седамдесетих до половине осамдесетих година XX века назива се и „изгубљеном деценијом“ Израела (стр. 109). Ради илустрације, њихова инфлација је 1980. износила 133%, а наредне године чак 445% (стр. 110-111). Да би се држава вратила на пут економског успона „била су потребна три додатна фактора: нови талас имиграната, нови рат и нова индустрија предузетничког капитала.“ (стр. 112).

Велики утицај на развој Израела имала је и имиграција. Приликом оснивања државе Израел, на њеној територији живело је свега 806.000 становника, да би шест деценија касније становништво бројало 7,1 милион људи. Дакле, ради се о увећању популације од скоро девет пута (стр. 117). Овакво увећање броја становника проузроковано је либералном политиком уселавања припадника јеврејског народа из целог света. У организованој операцији „Мојсије“ више од осам хиљада етиопских Јевреја пристигло је у Израел, да би након седам година, у оквиру операције под називом „Соломон“, израелска држава добила преко 14.500 нових становника (стр. 114-115). Првих година након завршетка Другог светског рата у Израел су организовано пристизали и Јевреји из Јемена (операција „Чаробни тепих“), Румуније...

Ипак, највећи талас миграција наступио је деведесетих година XX века, када је, у периоду између 1990. и 2000. године, око 800.000 људи из бившег Совјетског Савеза имигрирало у Израел (стр. 118). Међу њима, био је и велики број лекара, инжењера и других високообразованих стручњака, који су представљали огроман потенцијал развоја. „Израел је сада дом више од седамдесет

различитих националности и култура.“ (стр. 118). Хетерогеност језика и култура из којих долазе имигранти, уз њихову жељу за успехом и доказивањем у новој средини, Израелци не схватају као недостатак, већ, насупрот томе, као компаративну предност њихове државе, али и додатну могућност да остваре привредни раст.

Приликом објашњења утицаја одређених фактора на настанак привредног система Израела, поставља се питање зашто исти фактори нису деловали на стварање идентичних или релативно сличних привредних показатеља и у другим државама. Док Сингапур има развијен образовни систем, у Јужној Кореји на снази је обавезно служење војног рока, а Финска, Шведска, Данска и Ирска су достигле напредну технологију, изградиле инфраструктуру, у њима је регистрован велики број патената и остварен стабилан привредни раст, али ни у једној од ових земаља није основан толики број нових компанија, нити је уложена тако велика вредност инвестиционог капитала (стр. 212-213). Разлог посебности израелске привреде лежи у специфичној комбинацији културолошке спремности Израелаца на ризик, иницијативи и спретности, изолацији државе и последичној повезаности и међузависности становништва, тимском раду, недостатку строге хијерархије, друштвено прихватљивој могућности предузетничког неуспеха, приливу великог броја образованих имиграната жељних постизања успеха, као и у размени војних и пословних искустава.